

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrtletno 15 din

za pol leta 30 din

za vse leto 60 din

Posamezne številke 1.50 din

V z a m e j s t v o celoletna naročnina 90 din

Ljubljana, 13. maja 1938.

Upravništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta 17

Poštočerkovni račun:

Ljubljana štev. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifu

Tiska Zadružna tiskarna (M. Blejec) v Ljubljani

Dr. I. Š.

Samoupravna Atlantida

V izdajah med 26. 1. 1938 in 12. 2. 1938 je prišal »Slovenec« vrsto sestavkov izpod peresa dr. Henrika Steske, ki se bavijo z vprašanjem samouprav. Pisec teh sestavkov je bil sodnik upravnega sodišča v Celju, predaval je pa tudi na univerzi odlomke upravnega prava. Kot sodnik upravnega sodišča je bil — skupno z ostalima dvema sodnikoma tega sodišča — upokojen, ker je sodeloval pri znani razsodbi, s katero je bila razveljavljena dr. Marušičeva odredba konfinacije štirih politikov. S to razsodbo se je tudi naš pisec tako zelo zameril takrat vsemogočnemu trozvezdju Kramer-Pucelj-Marušič, da ga niso rešili pred upokojitvijo niti številni sestavki iz področja upravnega prava, ki jih je dajal na razpolago »Jutru«, in preskrbel s tem glasilu trozvezdja sijaj strokovno podstave za državniška gesla, v imenu katerih so omenjeni politiki »uvajali« kot izvrševalci »nacionalne koncentracije« — novo in zdravo demokracijo, zlasti pa v njih imenu gospodarili v neprijazni jim Sloveniji.

Zato so nam sestavki tega pisca posebno zanimivi. To pa ni vsa njihova privlačnost. Sestavki so zvrhan krožnik zgoščenih izjav in o nadejaj, ki so po mnenju pisca opravičljive v obroču pozitivnega upravnega reda zastran samouprav in njih obsega. Taki prispevki so pri nas zelo redki, če ne štejemo med nje tudi člankov, ki jih napišejo politikujoče osebnosti, ki so pri ustvaritvi pozitivnega upravnega reda sodelovale in ki si zato prizadevajo, da svoje sodelovanje opravičijo, svojo odgovornost pa kar najbolj zmanjšajo. Steskovi članki potekajo bolj iz strokovnega nagiba, kakor velja to tudi glede že večkrat omenjenega Pirkmajerjevega sestavka »Naš problem upravne decentralizacije« v mesečniku »Misel in delo«.

Toda če so tudi taki sestavki redki in četudi zahtevamo od njih piscev strokovnost, hočemo vendarle prav tako, da morajo s tvarino, ker je političnega porekla, ravnati svobodno, ker je svobodno raziskovanje predmeta je zares strokovno. Z drugimi besedami: sestavki ne smejo pogrešati političnega navdiha, čeprav ne smejo imeti politične prizadeve, da opravičujejo storjeno, ustvarjeno; morajo pa tudi računati z dejstvi in v ta namen dejstva povedati tako, kakor so, ne morebiti tako, kakor bi bilo želeli.

S tega dvojnega stališča bi ne bila koristna samo podrobna kritična razčlenitev Steskovih sestavkov, temveč zlasti tudi primerjava sklepov, ki jih napravi v svojem sestavku Pirkmajer, s sklepi Steske. Že naskok predmeta je pri vsakem drugačen. Pirkmajer je na primer naslonil meje, ki so za bodoče samouprave dosegljive, na konkretni državni preračun. Na tej podstavi je skušal dokazati, da je le 20 odstotkov današnjih državnih izdatkov sposobnih za decentralizacijo, vse drugo bi pa moralo ostati tako gotovo v rokah države, kakor bi bilo vsako prekoračenje gornje skrajne meje že kršitev mednarodnih, zlasti pa mirovniških pogodb.

Čeprav se nam konkretni državni preračun, ki je vendar sam le sad predpisov višjega reda, kot primerjalno sredstvo za ugotovitev skrajnih mej dosegljive samouprave prav gotovo ne dopade, ne tajimo, da je po tej poti prišel Pirkmajer do uspevka, ki je iz dejanske odločilnih političnih vzrokov zelo verjeten prav zaradi tega, ker je tako žalostno — nezadosten. Steska je posegel po ocenjevalni podstavi, ki je iz teoretičnega stališča pravilnejša: po ustavi z dne 3. 9. 1931. Prizadevanje njegovih sestavkov je, s kar najbolj raztezo razlago ustavnih določil o samoupravni organizaciji države utemeljiti skrajno dosegljivo mejo obsežnosti samouprav, ki jo najde v taki, po njegovem mišljenju zadovoljivi decentralizaciji, pri kateri prevzamejo samouprave v dravski, primorski in savski banovini vso notranjo upravo sploh. Uspevek njegovih izjav in je bistveno večji, širši in višji, kakor tisti, ki ga dosežemo s Pirk-

majerjem, in je daleč čez mejo, pri kateri bi se zaradi naših samouprav začelo evropsko vprašanje. Steska je poskusil torej dokazati — in s pravnega gledišča čisto logično —, da se da postaviti most med ustavo in med življenja sposobnimi ter zadovoljivimi samoupravami. Ker pa uspe pri tem naporu celo s tem, da bi bile samouprave, ki bi vsebovale tudi vso notranjo upravo, kot zadovoljive še vedno v skladu z oktroirano ustavo, bi bilo na ta način dokazano, da Pirkmajerjeva meja ni utemeljena. To teoretično tudi velja, toda vpravlje dejansko stanje nas sili k dvomu, da bi bili sklepi Steske — pravi.

Med obema avtorjema — to bodi omenjeno kot postranska zanimivost — je tudi nekaj takega kot terminološka vojna. Ne sicer namerna, vendar opazna. Pirkmajer razdeljuje namreč prenos upravnih poslov med »upravno decentralizacijo« in med »dekoncentracijo« tako, da vidi prvo takrat, kadar prepusti država izvrševanje poslov le samoupravnim oblastvom, drugo pa takrat, kadar se prenesejo posli središča ne samo na samoupravna, temveč tudi na krajevna oblastva. Steska pa pravi, da to ni »dekoncentracija«, temveč taka »upravna decentralizacija«, ki je samo sestav nadin podrejenih stopenj državne uprave zaradi razbremenitve višjih stopenj. V resnici ni med obema oznameniloma vsaj pri pomenu, ki ga imata v ustih unitaristov, nobene druge razlike, kot v nekaterih črkah. Saj so unitaristi začeli uporabljati drugi izraz, da rešijo »centralizacijo« pred diskreditiranjem, in so imeli in imajo še zdaj tak namen, da veljaj drugi izraz za daljnosežnejši kot »decentralizacija«, najsi je res vprav nasprotno.

Kljub takim razločkom med obema avtorjema pa ni med njima v načelu nobene nazorne razlike. Pri veliki zgoščenosti Steskovih sestavkov ni mogoče izvršiti kritične analize v krajšem članku; zato bi bila potrebna cela knjiga. Toda če se povrnemo na osnovno prizadevo teh sestavkov, ki je dokazati izvedljivost zadovoljivih samouprav v obroču pozitivnega upravnega reda in ustvariti upanje, da se da postaviti med oktroirano ustavo in med življenja sposobnimi samoupravami most, bomo verjeli piscu, da so mu tudi te samouprave samo toliko ustvarljive, kolikor ne bo »trpela jugoslovanska državna misel«. Ko je na ta način skržena vsa razlika med obema le na razlago, kaj je še združljivo z geslom državne in narodne ednosti, hkrati pa nam je nemogoče izvršiti v enem članku kritično analizo Steskovih sestavkov, se moramo omejiti za danes le na najznačilnejše. Najznačilnejši se nam pa vidi prav tisti vložek, ki ga vdene Steska potem, ko je raztegnil zadovoljivo decentralizacijo do pojma samouprave z vso notranjo upravo.

Glasi se: »Oni krogi, ki nimajo pravega ugleda in oslonja med večino prebivalstva v banovini, a bočejo navzlic temu banovini vsiljevati svojo politično voljo, ti bodo seveda proti vsaki zadovoljivi decentralizaciji ter bodo še vnaprej skušali po izumetničenih nenaravnih vezeh s centralističnimi navdahnjenimi političnimi strujami izven banovine na prav nedemokratičen način padvladati večino v banovini.«

Zelo resničen je ta vzdih! Resničen in utemeljen celo, če si med »onimi krogi« ne mislimo samo kroga našega, v uvodu omenjenega trozvezdja, in če samouprave, ki vsebuje tudi vso notranjo upravo, ne vsebuje pa finančne, ne štejemo za zadovoljivo. Naj nam pisec sestavkov ne zameri: v zvezi z nekaterimi drugimi mislimi, ki jih razvija, nas ta vzdih zavaja v bojazen, da so sestavki izhajali med oglasi in obvestili društev zato, ker te strani lista ne berejo izvenbanovinski sodelavci politične struje, h kateri se šteje list, ki je prinesel njegove sestavke.

V tem stavku se zrcali resnično življenjsko izkustvo: to izkustvo pa je tako, da ne opravičuje optimizma, s katerim je Steska tolmačil rudimen-

tarna določila oktroirane ustave o samoupravah. Zdaj nas bo razumel, če povemo, da so take razlage obsega bodočih samouprav Siziŕovo delo, ki morejo napraviti samo škodljivi vtisk, da je pri pozitivno podanem upravnem redu izvedljiva samouprava vobče. Takega mnenja je bila pred kratkim županska zveza, ki je v resoluciji izrazila željo po skorajšnjem uresničenju samouprav v smislu oktroirane ustave. Ne upamo si pa ponoviti na tem mestu določitve, ki jo je napravil isti »Slovenec« v uvodniku nekaj dni prej na račun praktičnega pomena prizadetih osnovnih določb. Hočemo tudi z nastopnim, konkretno izvršenim zgledom dokazati, da določila oktroirane ustave ne predstavljajo nobenega poročstva za rojstvo samouprav sploh.

Po oktroirani ustavi bodo osnova samouprav banovinski sveti. Uredbe, ki bi jih izdajali ti sveti, bodo podvržene ocenitvi državnega sveta, ne vrhovne, to je državne uprave. Celó ban nima pri teh uredbah drugega vpliva, kakor da jih proglasa in razglasa. Žato pa ima država po ustavi dokajšnjo količino nadzora nad banovinskim svetom in odborom na celem področju njih delovanja, ki ne spada pod pojem uredb. Toda tudi pri tem nadzoru imajo samoupravni organi pot pritožbe na državni svet. Če pa gre za »sklepe ali izjave, ki so škodljive za obče državne interese«, gre pritožba najprej na ministra za notranje zadeve; če gre potem še tožba na državni svet, je samo na podstavi ustavnih določil težavno zatrdno reči ali zanikati. Iz tega prikaza razvidimo, da so banovinske samouprave urejene v ustavi idejno na isti podstavi, kot so urejene že od leta 1933. občine. Samo stopnje so pomaknjene malo višje.

Ker bi bila »enoobraznost« banovinskih samouprav spriču malega števila teh enot še večja, kot je »enoobraznost« občin, ker je teh pač neprimeri- no več, bi smeli pri le najmanjši volji do oživitve samouprav že davno imeti izvedbeni zakon. Če bi tedaj veljalo v resnici tisto optimistično razlaganje ustavnih določil, s katerim si pomaga Steska, ne bi imeli sedaj samega zakona, ki bi dajal tolikšne samouprave, kakršne se podajo iz prej omenjenega ogrodja, temveč že tudi samouprave v obsegu Steskovih želja. Dejansko pa nimamo tega zakona niti po sedmih letih uveljavljanja oktroirane ustave.

Zato pa imamo nekaj drugačnega. Zakon o ban- ski upravi, ki je starejši od ustave in torej ni mogel vedeti, kaj bo ustava določala o samoupravah, je uvedel v § 26. kot »banov posvetovalni organ« banske svete. Ko je bil ta zakon 7. 11. 1929 uveljavljen, je določal za dravsko banovino 20 ban- skih svetnikov. Njih naloga je bila omejena na svetovanje banu v strokovnem oziru, njih organi- zacija je bila prepuščena ministru za notranje za- deve tako, da bi le-ta že z navadnim pravilnikom opredelil dolžnosti in pravice. Prvotno, da je bilo število udov banskih svetov prvotno določeno z absolutno številko, je kazalo razločno na to, da udje banskih svetov še malo niso čigar koli za- stopniki.

Toda že 24. 3. 1930, torej prav kmalu, hkrati pa v času, ko še ni bilo nikjer nobenega glasu o kaki bodoči ustavi, je bil spremenjen § 26. za- kona o banški upravi tako, da se imenujejo udi banskega sveta po okrajih, poleg tega pa še iz mest po velikosti števila prebivalcev. S tem so do- bili udi banskih svetov nekoliko predrugačen zna- čaj strokovnih svetovalcev iz vseh krajev bano- vine. Pravilnik o organizaciji in delu banskih sve- tov je izdal nato Živković kot notranji minister dne 3. 6. 1930, tako da smemo verjeti, da po uve- ljavljenju prvotnega § 26. niso bili nikjer ime- novani udi banskih svetov, temveč so se ta ime- novanja izvršila šele po 3. 6. 1930 prvič.

Oktroirana ustava pozna zakon o banški upra- vi. Le glede banove pristojnosti se sklicuje v členu 87. na ta zakon, najši je dejansko banova pristoj- nost določena drugače v zakonu o spremembah zakona o notranji upravi z dne 9. 10. 1929. Vendar pomeni sklicevanje ustave na zakon o banški

Najboljši šivalni stroji in kolesa

ADLER

po izredno nizkih
cenah pri trvdki

Josip Petelinc, Ljubljana

za vodo (blizu Prešernovega spomenika)

Večletno jamstvo!

Pouk v umetnem voženju brezplačen!

upravi toliko, kot da **banski sveti** čisto gotovo niso **banovinski sveti** v smislu čl. 88. ustave. Niti ustava, niti kak poznejši zakon ni postavil kakršne koli istosti med eno ali drugo ustanovo. Pač pa je zakon o občinah naložil **banovinskim** svetom izdajanje uredb o občinskih uslužbencih, kar je še približno v redu, pri tem pa predpisal, da odobri take uredbe ban, kar je pa že v precejšnjem neredu, ker je odobritvena pravica po ustavi pridržana državnemu svetu.

Toda vse tiste naloge, ki bi jih po občinskem zakonu morali izvrševati izvoljeni banovinski sveti, izvršujejo v resnici imenovani **banski sveti**, čeprav ni za to prav nobene zakonite opore. **Banski sveti** namreč nimajo po nobenem predpisu pra-

vice vsaj začasno nadomestiti primanjkujoče banovinske svete. Kljub temu se uveljavlja precej dosledno, torej namerno že sedaj izpodrivanje označena »banski svet« z nepristoječim označenim »banovinski svet«. Na ta način se umetno ustvarja neupravičeno mišljenje, da je edina razlika med prvimi in drugimi ta, da so prvi sestavljeni iz imenovanih, drugi pa bodo sestavljeni iz izvoljenih udov. Seveda se s tem ustvarja tudi neupravičeno mišljenje, da je za oživiljenje banovinskih samouprav potreben edinole zakon o volitvah udov banovinskih svetov, vse drugo bo pa privrženo.

Dejansko stanje nam razloži torej, da se ne ustvarja niti ono, kar ustava izrečno predpisuje, in nam torej tudi vsiljuje pravico dvomiti, da bi se ustvarilo nekaj, kar je mogoče izviti iz ustave šele po dokaj svobodni razlagi. Dejansko stanje nas poučuje, da je kljub obstajanju ustave mogoč vsak dan, z vsakim zakonom odstop od tega, kar ustava predpisuje, ne da bi bil zato zakon neveljaven, nas poučuje še več, namreč tudi to, da se niti zakon ne izvršuje tako, kakor se glasi, če ni to všečno političnemu stanju.

Ker zadeva pritegnjeni zgled vprav stvarno obljubljenih samouprav, upravičuje stališče, da ni nobenega povišja pričakovati na podstavi ustavnih predpisov oživitve samouprav, in to niti v onem obsegu, ki bi ga ustavni predpisi dovoljevali. Še manj imamo zato povoda za verjetnost tako svobodne razlage ustavnih določil po političnih činiteljih, kakor si jo je dovolil Steska kot upravni jurist in po kakršni bi se povrnili k nam nekoliko okrepljeni deželni zbori iz bivše Avstrije.

Zaradi nasprotja z izkustvi neposredne preteklosti bi bila gojitev takih nadej romantičnost, ki bi znala nevarno oslabiti pritisk javnega mnjenja Slovenije in borbo za dosego resničnih samouprav.

Povezanost sodobnega sveta

Sedanja evropska stiska je dejansko svetovna stiska. Celo povod zanjo je prišel od zunaj, iz Azije. Japonska je z zasedbo Mandžurije pokazala svetu slabost Zveze narodov in s tem nezanesljivost vseh mednarodnih pogodb. Za njo je prišla Italija z zasedbo Abesinije. Za to pa spet Nemčija z zasedbo Avstrije.

Demokracijski svet ni bil pripravljen. Ko Velika Britanija ni hotela ali mogla pomagati Kitajcu, ki je bil člen zveze narodov in glede katerega so se določila Zveze surovo kršila, je s tem že opravičila zasedbo Abesinije. Zakaj naj bi za Italijo veljala druga mera, kakor za Japonsko? In po tej poti je šlo naprej.

Pa ne samo pravno, tudi stvarno je Mandžukuo pripravil abesinsko vojno. Japonska je neodločnost Zveze razumela kot slabost njenih nosilcev, torej poglavito Velike Britanije in Francije. Šla je zato naprej. Zasedla je severno Kitajsko, bojuje se že v srednji in ograja južno. Ograja tudi že ne samo evropske, zlasti angleške trgovinske koristi, ograja že kar naravnost angleške in druge kolonije.

Ker pa se je Velika Britanija med tem preveč vezala proti Italiji, ne samo zaradi Abesinije, ampak najmanj toliko tudi zaradi Španije, ker je tudi vprašanje nemškega imperializma v Srednji Evropi pereče in grozeče, se ne more ganiti na Vzhodu. In ker je seveda tudi na vzhodu močno vezana, se spet ne more odločno ganiti v Evropi. To je posledica njene neodločnosti, ko je šlo za to, da se uveljavi Zveza narodov ob japonskem vdoru v Kitaj. Zatajila je načelo v enem primeru, pa ni moglo imeti moči v drugem. In izstopivše članice Zveze narodov so med tem sklenile dejansko zvezo zoper demokracijske sile. Le da so ji dale na zunaj obliko protiboljševiške borbe za kulturo.

Anglija je spregledala, kam to vodi, mora voditi. Znašla se je s svojim praktičnim razumom kaj nagle in začela oboroževanje v nezaslišanem obsegu. In v isti meri, kakor njena oborožba, raste spet njena politična veljavnost. Italija se je že naklonila k njej. In Japonci groze zaradi oboroževanja Kitajske Rusiji, četudi prihaja poglaviti del vojnega materiala na Kitajsko čez Hong-kong, angleško kolonijo, in četudi dobavlja Nemčija sama precej več kakor Rusija, in sicer tudi čez Hong-kong. Anglije že ne upajo več izzivati.

Eno pa je gotovo: konec japonskega vdora na Kitajsko bo šele ustvaril podstavo, na kateri se bodo mogle tudi evropske stvari ugodneje razvijati in reševati. Ta povezanost je tolikšna, da se danes ves svet zanima za to vojno, ko bi ga še pred nekaj leti komaj kaj več briga, kakor kakšen upor v Južni Ameriki ali Mehiki. In kar nagonsko želi ves demokratični svet Kitajski uspeha. Zlasti ga ji žele mali narodi. Kajti čutijo: tudi zanje in za njihovo neodvisnost in narodno bit gre, pa če je še toliko daljav vmes in četudi je vrv vmesnih vzročnih členov tako zavozlana, da je zveza le izvedenemu očesu vidna.

Dobro je torej, če tudi Slovenci sledimo tem dogodkom s čuječim pogledom in če ne podlegamo spet tisti podložniški miselnosti, da velika politika

ni za nas. Kajti vprav zaradi te naše brezbržnosti se je delala velika politika zmeraj brez nas in zato seveda — zoper nas.

Švicarji so majhna država, njena nevtralnost je meddržavno ustanovljena. Manj bi se zategadelj mogli ukvarjati z »veliko politiko«, kakor mi. Toda Švicarji so demokratičen narod, narod svobodnih državljanov, ki v splošnem ljudskem glasovanju odloča v važnih državnih zadevah. Zato hoče biti poučen, dobro in stvarno poučen o vseh vprašanjih domače in zunanje politike. In tako beremo lahko v listih te majhne države čudovito stvarne sestavke o vsem, kar giblje svet. Ko naši časniki po navadi ugibljejo o zunanji politiki na podlagi — dovoljkrat zamolčanih! — tujih predlog, jo obravnavajo Švicarji strokovnjaško, resno, in zmeraj velike človečne koristi pred očmi.

V naslednjem navajamo nekaj odstavkov iz švicarskega dnevnika »Basler Nachrichten« od 7. in 8. maja o pomenu sedanjih bojov na Kitajskem. Potem, ko je označen zlasti pomen geriljske vojne, pravi:

Ta gerilja je neizogibni nasledek strahovlade, ki jo izvaja japonska vojska na Kitajskem ob očitnem

nepoznanju kitajske duše. Tudi neizrečeno potrpežljiv in fatalistično misleč narod ne bo dal, da bi bombardirali civilno prebivalstvo njegovih mest iz zraka in streljali njihove kmete po vaseh, ne da bi popolnoma pravilno reagiral s strašnim sovraštvom. To sovraštvo žene v zasedenem ozemlju može med četnike in v nezasedenem v velikanske vojske Čiang-Kai-šeka, a razen tega še milijone k prostovoljnemu delu za gradbo novih avtomobilskih cest, ki služijo za dovoz orožja iz azijske Rusije. Po vseh poročilih je »le moral«, vojaško čustveno nastrojenje, na kitajski strani popolnoma nepričakovano trdno, zelo različno od vseh prejšnjih vojen, ki jih je morala biti Kitajska v naši dobi samo s pol srca. Poročila iz Japonske in z japonske fronte se glase, če tudi ne slabo, vendar manj ugodno. Med japonskimi četami se uveljavlja pritajena propaganda, ki skuša oslabiti bojno navdušenje z opozarjanjem na solidarnost vseh Azijcev. To je prav tista »vseazijska misel«, iz katere je šla nekoč Japonska, da naredi Kitajcem užitno dobroto zasedbe njihove dežele, zdaj pa preganja z obrnjenim predznakom japonskemu vojaku vero v sveti vojni namen. Medtem pa ne misli noben dostojen Kitajec več vseazijsko. Morebiti pride to pozneje, če se bo ta vojna za Kitajsko srečno končala in 400 milijonski narod tako krepko militariziral, da bo mogla sama misliti na vseazijsko vodstvo. Toda to je godba bodočnosti in nič prijetna za evropsko uho. Mar bo Evropa še doživela, da bo od belopoltnih veslesil zdaj precej zapuščenata Kitajska postala tako nevarna in zaradi svojega števila še nevarnejša od Japonske?

Tedaj se bo pač moglo odgovoriti kitajskim protievropskim propagandistom, da sicer vesile niso odvrnile Japonske od vojne, da so jo pa Kitajski z dobavami zelo olajšale. In sicer vse evropske vesile, tudi tiste, ki so se z Japonsko ideološko pobratile. Nemčija dobavlja še zmeraj vojni material Kitajski. Te dni je trdil neki sicer zanesljivi kitajski porok, da prihaja dobra polovica od njegovih rojakov na Japonske izstreljenega streliva iz Nemčije. Morebiti je to nekoliko pretirano. Pa tudi pri kitajskem vodstvu sodeluje še zmeraj močno kakih 70 nemških častnikov. Po berlinski generalitetni izmeni v februarju bi bili morali biti poklicani nazaj, pa so si pomagali s kitajsko naturalizacijo. Najvelikodušnejši dobavljaec orožja za Kitajsko pa je sovjetska Rusija. Brez njenih izdatnih pošilk bi bili dosedanji kitajski uspehi v obrambi komaj mogoči. Zlasti bi ne bilo mogoče očitno ojačanje zračnega orožja. Danes ne morejo Japonci nobenega mesta več bombardirati, ne da bi jim kitajski bojni letalci sestrelili številna letala. Sicer pa oni trdijo, da prihajajo iz Sibirijske ne samo letala, ampak tudi njihovi piloti.

Razkačenost, ki je nastala zaradi tega na Japonskem, je danes gotovo najnevarnejša stvar za svetovni mir. Ni nemogoče, da dovede ta besnost do rusko-japonske vojne. To bi bilo za Kitajsko čudovita razbremenitev; kajti tedaj bi morali tam vojskujoči se Japonci v velikih množicah v Mandžurijo. Morebiti pa utegne Japonska to tvegati v upanju, da bo vezanost ruske vojske na Daljnem Vzhodu zapeljala Nemčijo k napadu na češko-slovaškega zaveznika sovjetske države. Potem pa bi se vsemalo naprej, in za Japonsko bi spet napočila tako ugodna konjunktura svetovne vojne, pri čemer bi ji morale dati med seboj sprte vesile prosto pot v Aziji. Danes tolikanj obravnavano in tudi rimske razgovore obvladajoče češko-slovaško vprašanje ima tudi to stran!

Društvo prijateljev Narodnega gledališča v Ljubljani

Na zadnjem predavanju režiserja Narodnega gledališča v Ljubljani Cirila Debevca, ki ga je priredilo »Slovensko društvo« v Ljubljani, se je v debati tudi večkrat omenjalo neko društvo prijateljev našega gledališča, o katerem so želeli poslušalci predavanja podrobnejših pojasnil. Niso pa jih mogli prejeti, ker očitno pri predavanju ni bil nihče navzoč, ki bi bil o zadevi podrobno poučen, oziroma ni bil nihče od poslušalcev razpoložen, da bi bil zadevo pojasnil, četudi je kaj vedel o nji. Izrečene opazke o ljudeh, ki pri nas snujejo vsa mogoča društva z idealnimi nameni, zato pa brez vsakih resničnih uspehov, so bile med poslušalci skoraj na mestu, ako se pomisli na številna naša društva za postavitev spomenikov odličnih slovenskih mož, še bolj pa, če se pomisli na zgled tega Društva prijateljev Narodnega gledališča, ki datira komaj pet let nazaj.

Da nekoliko osvetlimo delovanje naših prvakov, smo pogledali naše liste iz l. 1933. (Slovenski narod, Slovenec, Jutro, Trgovski list) in tam zasledili, da se je dne 5. septembra 1933 v Ljubljani, in sicer v posvetovalnici mestnega magistrata, vršil ustanovni občni zbor »Društva prijateljev Narodnega gledališča« ob lepi udeležbi 36 kulturnih, gospodarskih, narodnih ter stanovskih društev in korporacij. Predgovorina tega zbora je bilo dejstvo, da je v l. 1932. in 1933. ljubljansko Narodno gledališče zašlo v težko stisko, ki jo je povzročila splošna huda gospodarska kriza tistih let. Letni prispevek države gledališču se je v nekaj letih znižal od 6 in pol na 3 milijone din, obisk

gledališča pa tudi ni bil tako velik, da bi se bilo moglo z dohodki iz abonmajev in drugih predstav doseči ravnotežje za neovirano delo in napredek gledališča kakor tudi za boljše stvarno podlago gledališkega osebja. V ljubljanskem občinskem svetu se je zato sprožila zamisel posebnega društva, ki naj bi s sodelovanjem splošnosti pridobivalo stalne prijatelje gledališča bodisi za abonente, bodisi da bi jih s svojo podrobno organizirano agitacijo odvrčalo od obiskovanja kinematografov, kar se je tedaj posebno poudarjalo kot škodljiv vpliv glode na obisk gledaliških predstav.

Sestavil se je posebni pripravljalni odbor (dr. Puc Dinko, mestni načelnik in župan, dr. O. Pirkmajer, pomočnik bana, in Oton Župančič, upravnik Nar. gledališča), ki je pripravil pravila in sklical ustanovni občni zbor. Zboru je predsedoval župan dr. Dinko Puc, ki je v daljšem govoru tolmačil pomen novega društva in posebej poudaril pomen društva kot vzgojno kulturnega činitelja. Namen društva naj bi bil med drugim tudi ta, da bi poglobilo stike med občinstvom in gledališkim vodstvom, preprečevalo krivično kritiko, ohranilo gledališče na tedanji višini in tako odpravilo najresnejšo krizo. O gospodarskem položaju gledališča je posebej poročal ravnatelj Mahkota, ki je izrekel med drugim tudi željo uprave gledališča, da bi se organizirala gledališka občina. Mahkota je nato prebral tudi pravila, ki so jih zborovalci sprejeli soglasno. Po krajši debati, kako naj se v smislu posebnega predloga dr. Bohinjca organizira obisk gledališča tudi iz provin-

ce, je občni zbor izvolil odbor društva, sestojec iz 25 členov, predstavnikov raznih ljubljanskih kulturnih in gospodarskih ustanov. Med drugimi so bili izvoljeni v odbor gg. dr. Adlešič, Finžgar, Jelačin, Kavčič, Majcen, dr. Pirkmajer, dr. Puc, dr. Slokar, Alojzij Vodnik (kot najstarejši abonent), Velikonja, Uratnik itd.

Ni bilo mogoče dognati, če se je odbor konstituiral in kdo je bil izvoljen za predsednika. Po opisanem ustanovnem občnem zboru izgine nena doma vsaka sled za tem koristnim društvom, kakor da bi bili nameni društva že s samo ustanovitvijo doseženi. Sliši se, da baje društvu niso bila odobrena pravila. Toda čemu se je potem 1.1933. po pripravljalnem odboru razglasilo, da so pravila društva odobrena? Dejstvo je, da je po poročilih časnikov število abonentov v začetku sezone 1933/34 precej naraslo. Ali je bil že s tem dosežen namen društva, da je brez skrbi moglo s svojim še ne začetim delom utihniti? Na drugi strani ugovarja takim mislim dejstvo, da položaj našega gledališča še danes v letu 1938. ni prav nič rožnat in da bi društvo s svojim vzgojnim delom moglo še prav celo zdaj pomagati našemu gledališču. Javnost se upravičeno vprašuje, kako je mogoče mobilizirati predstavnike najrazličnejših ustanov za zadevo, ki je važna, izgine pa nato s površja zanimanja brez vsakega efekta, celo brez žalne ironije. Kdo bi mogel zadevo pojasniti?

Kajpada, brez efekta zadeva nazadnje le ni bila. Od leta 1933. se je v Ljubljani število kinematografov povišalo. Enega kina sicer ne najdemo

v seznamu, tistega kina, ki so ga želeli osnovati v ljubljanski drami, da bi denarno pomagal šibkemu gledališču. Tudi to je treba omeniti na koncu teh reminiscenc, kako so hudiča hoteli izganjati z Belcebubom!

VSE ZA PISARNO

dobavlja in popravlja

PRELEC

LJUBLJANA sedaj **Tyrševa 1** nasproti hotela Slon

Opazovalec

Gospodarski položaj Slovenije

Pravkar objavljena statistika Zbornice za TOI v Ljubljani o izpremembah v trgovini, obrti in industriji kaže, da je število obratov v Sloveniji v prvem četrtletju leta 1938. naraslo za 127 podjetij. In sicer je zaznamovati:

- v trgovini za 37 obratov naraslo,
- v gostinstvu za 8 obratov vpadlo;
- v obrti za 98 obratov naraslo,
- v industriji ni izpremembe.

Na podlagi statističnih podatkov o gibanju obratov v zadnjih letih se more zaključiti, da je gospodarska stiska v glavnem začela popuščati in da so se posamezne gospodarske panoge že mogle nekoliko razmahniti, vsaj kolikor se tiče ustanavljanja novih podjetij, kar pa seveda še ne priča o nezlomljeni podjetniški energiji Slovenije. Podjetnost, ki sloni na motorju človeške osebnosti, se ne da sicer docela zatreti, tem bolj pa ovirati. V našem listu smo glede tega že večkrat imeli priložnost opozoriti na dejstva, ki ovirajo na primer razvoj industrije v Sloveniji. Ta dejstva dozdevajo se niso v skladu z našo veljavno zakonodajo in s sestavo naše državne gospodarske politike doživela nobenih bistvenih in odločilnih izprememb.

Dokaz temu je statistika industrije v Sloveniji, ki sicer v preteklem četrtletju ne zaznava nikakih izprememb, je pa v zadnjih letih beležila stalen minus, to se pravi vpadek obstoječih obratov. Seveda nam taka statistika v izpremembah glede prijav odnosno odjav posameznih industrijskih obratov še ne pove mnogo o splošnem položaju industrije. To iz razloga, ker statistika obstoječih pooblastil za izvrševanje industrijskih obratov ne beleži tistih obratov, ki dejansko pravno še obstajajo, vemo pa zagotovo o njih, da so ali obrat docela ustavili ali pa obratujejo v tako zmanjšanem obsegu, da so komaj senca nekdanje dejavnosti.

Industrijska statistika izkazuje v Sloveniji 403 obrate, od katerih odpade na Ljubljano in okraj Ljubljano 112, Celje z okolico 37, Maribor z okolico 72 obratov.

Statistika za vso državo izkazuje 3.054 industrijskih podjetij, to se pravi, da se danes v Sloveniji nahaja nekaj nad 13 odstotkov vseh industrijskih podjetij. Ker ni objavljena statistika za zadnja leta, ni mogoča detajlna primerjava. Na splošno je ugotoviti, da se v južnih krajih države v zadnjih letih živahno kaže industrijska dejavnost in podjetnost.

Položaj na meji

(Dopis iz ptujskega okraja)

Iz naših krajev malokdaj predre kakšen glas do vas. Potrebno pa je, da se vsaj od časa do časa kdo naših oglasi, ker je treba slišati obe plati zvona. Živimo svoje življenje in tiho snujemo po svoje ter prenašamo vdano svoje težave. Bolj ko kdaj se danes zavedamo, da je treba delati in nekaj storiti, če nas večne spremembe ogražajo gospodarsko in ne samo drugače. Dobijo se sicer taki, ki javno izpovedujejo potrebo sprememb drugače, češ da bi nas take izpremembe mogle zadovoljiti predvsem gospodarsko. Ljudje v našem okraju na to uho radi vse slišijo, kar se obljublja. Je pač stara reč tista, da gre ljubezen skozi želodec. Za gospodarski napredek se tu bore malo stori. Le pomislite, kakšno borno ceno ima vino v naših

krajih. Zdaj pridigajo, da bi se cena vinu pri litru dvignila na 15 din, ako bi se razmere predrugačile. Tako se trka v naših krajih na želodec... Drugi zopet trkajo na druge plati: stroji bi se lahko dobili ceneje, če se pomisli, da ovira pri nas pocenitev poljedelskih strojev carina... Še tretji opozarjajo na težko stanje slovenskih hranilnic in posojilnic, ki ne morejo in ne morejo priti do tekočega denarja. Kmet gre zato iskati posojila v predjemno društvo, nosi sem tudi svoje prihranke. Zadovoljna sta oba: društvo in kmet... Nas ne morejo zadovoljiti take rešitve. Želimo, da bi naši ljudje za dvajsetletnico države zares poskrbeli za gospodarsko izboljšanje položaja našega ljudstva, ki premišljuje dejstva in dela napadne zaključke, k čemur ga skoraj silijo omamne obljube. Tako je na žalost, da so naši ljudje vse preveč omahljivi in hočejo reševati hude zadeve z dovtipom. Ljudstvo tu je v stiski, tudi duhovni stiski. Naj bi jo prebolelo moško. O dobri volji naših zdravih ljudi naj izpričajo ti verzi, ki sem jih bral v eni naših krčm:

Kaj bi tožil le o krizi,
glavo kvišku, saj si mož!
Sedi k lepi naši mizi
in vesel kot nekdanj boš!

Traven

Opomin v resnih časih

Konec aprila t.l. se je vršila v Ljubljani seja osrednjega zastopstva vseh trgovcev iz naše države. Na seji se je oglašil k besedi tudi ravnatelj ljubljanskega velesejma, ki je, kakor posnemamo po »Trg. listu«, poročal, da je v družbi manufakturnistov obiskal mariborske tekstilne tovarne z vabilom, da razstavijo na letošnjem ljublj. velesejmu in da razkažejo svojo produkcijo Sloveniji, kjer imajo svoj bogati zaslužek. Doživel pa je v velikem razočaranju. Od 20 tekstilnih podjetij, kar jih je v Mariboru, so razen dveh ali treh vsa v rokah tujcev, ki delajo vsa s tujim kapitalom in ki se iz nas naravnost norčujejo. V nekaterih tovarnah sploh niso hoteli sprejeti zastopnikov Zveze, drugod so rekli, da se za ljubljanski velesejem sploh ne zanimajo, zopet drugod do lastnikov niso mogli priti, ker žive skoraj stalno v tujini. Je tudi v Mariboru tovarna, ki ima srce za našega delavca in katere lastnik je seveda naš človek. Ker pa je ta tovarnar ustanovil mnogo socialnih naprav za delavce, ga njegovi tovariši sploh ne imenujejo drugače, kakor »der rote Fabrikant«. Posebno po zadnjih dogodkih se je Maribor zelo spremenil, in dogodi se, da celo v trafiki, ki je prodajalna državnega monopola, vprašajo najprej v nemščini odjemalca, kaj želi. Velika nevarnost je v tem, da je v obmejnem pasu premoč tujega kapitala tako velika in potrebno je, da oblastva na to bolj pazijo. Zlasti pa je treba paziti na to, da ne bo tuji kapital samo grabil pri nas in pošiljal tu zaslužen denar v tujino, temveč da bo tudi po svoje prispeval k našemu občnemu gospodarskemu in tudi kulturnemu ter socialnemu napredku.

Plod unitarizma

Da so železniški vozovi zlasti na progi Ljubljana-Maribor stari, slabi, umazani, to opazuje lahko vsak potnik. Te dni se je zaradi njih pritožil neki potnik. Poleg snage je zahteval tudi, da se uvedejo v vozove slovenski napisi v celoti.

Dobil je na to takle odgovor

Direkcija drž. žel. Ljubljana
Mašinsko oddeljenje.

»Na Vašo pritožbo dne vloženo v stanici Pragersko glede umazanosti sedežev v vagonu sporočamo, da po vsestranskih ugotovitvah sedeži niso bili umazani, temveč temno pleskani. Glede napisov v vozovih veljajo predpisi izdani po ministertvu saobračaja.«

Kako je bilo v tem primeru s temno pleskanostjo in umazanostjo, nam seveda ni mogoče presoditi, ker nismo bili zraven. Zanimivo pa je, da se strojni oddelek železniškega ravnateljstva noče imenovati slovenski, ampak raje »mašinsko oddeljenje«, da dopis tudi ne rabi slovenskega izraza postaja, ampak srbski stanica, ter da se nazadnje sklicuje na ministrstvo »saobračaja«, katera beseda je že celo ne samo neslovenska, ampak tudi popolnoma proti duhu našega jezika.

Sicer naj pri tem samo še opozorimo, da ni mogoče, da bi bilo železniško ministrstvo izdalo kdaj kake predpise, po katerih bi ne smeli biti napisi na slovenskih železnicah in na slovenskih vlakih slovenski. Kajti vsak tak predpis bi bil zoper ustavo, ki določa popolno enakopravnost slovenščine, hrvaščine in srbsčine. Bolj verjetno se nam zdi, da čepi za vsem tem kak nacionalni centralist, ki je ob naših posebnih razmerah navzlic vsem zatrdilom ostal še zmeraj kje na važnem mestu in ki si od tam prizadeva, da izvršuje najvišja načela Narodne Odbrane glede »tihe in postopne likvidacije« slovenstva.

Amerika zoper nacionalizem

Državni tajnik vojnega oddelka Združenih držav — ameriška ustava ne pozna naslova ministar — Woodring je na seji ameriške trgovinske zbornice v Washingtonu govoril tudi o diktaturah. Posvaril jih je tako ostro, kakor pač največ še sme to storiti odlični javni opravitelj. Dejal je:

utegne nekoč prisiliti demokratične države do vojne, in Združene države morajo biti pripravljene za ta primer. Ta čas so demokracije močno pacifistične. Če jih bodo pa gonili do skrajnosti, utegne priti čeznje val razdraženosti, ki bo zelo otežil mogočnost, da se ohrani mir. Neogibno je potrebno, da neha napadalna dejavnost, preden se izmuzne nadzorstvo nad dogodki. Nisem med tistimi, ki verjamejo v neposredno vojno nevarnost ali da se vojna ne da odvrniti. V resnici je v Evropi napetost v zadnjih dveh letih odnehala. Vendar bi ne spolnjevali svoje dolžnosti, če bi ne upoštevali vseh mogočih slučajev v svetovnem položaju... Italijanska osvojitve Abesinije, nova oborožba Nemčije in zopetna militarizacija Porenja so bile neposredni nasledek uspeha, ki ga je dosegla Japonska z ustanovitvijo države Mandžukuo, ne da bi bile demokratične sile ugovarjale na učinkovit način.

Mi se ne moremo zapreti pred svetom, kajti če je kje vojna, tudi nam ni zagotovljen mir... Vojaška moč države sloni na njeni gospodarski moči. Gospodarsko so pa demokracije brez primere močnejše, kakor avtarkične države. Moč mirnih narodov vpliva danes na svetu pomirjajoče. Treba pa je imeti močno vojsko in mornarico, kajti njen obstoj poročuje obstoj miru.

Splošno ljudsko zavarovanje

(Dopis)

V zadnjem času se zelo poudarja potreba po kmečkem zavarovanju. Menda da obstoje že celo načrti v nekem ministrstvu v Belgradu za rešitev tega vprašanja. Kakor je zadeva zelo važna in tudi nujno potrebna, vendar je treba imeti za pravilno sodbo globok pogled na celotno vprašanje zavarovanja kmečkega ljudstva.

Res je kmečki stan v sedanjih razmerah potreben zavarovanja, vendar pa je treba biti pazljiv, da se ne zgodi tako, kot se je že v nekaterih državah, ki so izvedle razna zavarovanja samo na stanovski podlagi, da je kmečki stan še bolj obremenjen, kot pa pred takim zavarovanjem.

Premije oziroma dajatve, ki bi jih kmečki ljudje morali plačevati za zavarovanje, bi pri nas gotovo položaj še poslabšale, ker naš kmečki človek razpolaga z majhno plačilno sposobnostjo. Da so celo kmetje spoznali sami to dejstvo, dokazuje, da ga celo strogo stanovske kmečke organizacije odklanjajo in da so se postavile na stališče splošnega ljudskega zavarovanja.

Mi imamo še zmerom delovne stanove, ki nimajo izvedenega socialnega zavarovanja in ki so zavarovanja enako potrebni, na primer malo obrtništvo. Za vse bi se dalo izvesti enotno splošno zavarovanje na zakoniti podlagi, ker tudi malo obrtništvo bi na primer težko redno plačevalo dajatve.

Če se pa hoče izvesti splošno ljudsko zavarovanje, mora to zavarovanje obsegati vse delovne sile, ki imajo slabo in negotovo gospodarsko podlago, ki žive, bi rekli, iz rok v usta. Mora pa obsegati tako zavarovanje onemoglost, bolezen, starost in smrt. Kakor hitro opustimo katero izmed teh, je že zavarovanje izgubilo svoj pravi namen, človeku zagotoviti življenjski obstanek, ki mu ga

je družba kot človeku dolžna nuditi v primerih, ko ne more več sam skrbeti zase.

Splošno ljudsko zavarovanje mora imeti izrazito socialen značaj. Zato se morajo sredstva za splošno ljudsko zavarovanje pridobivati predvsem iz sredstev javnih dajatev, ki zadevajo socialno močnejše v večji meri, kot pa socialno šibkejše.

Kakor preradi pogledamo v zamejstvo in skušamo vse mogoče prenesti na naša tla, tako pa se moramo v tej zadevi ravnati po skušnjah, ki so jih napravili že druge. Videli bomo, da imajo vse moderne severne države uvedeno splošno ljudsko zavarovanje, za katero se zbirajo sredstva iz splošnih dajatev.

V korist kmečkega ljudstva kakor tudi vsega našega naroda je, da bi se splošno ljudsko zavarovanje sklenilo z okvirnim državnim zakonom. Izvedba in podrobna ureditev pa naj bi bila prepuščena pokrajinam.

J. O-k.

Ob nepotrebnem razburjanju

Glede nekdanjega »Društva političnih preganjancev« v Ljubljani in nedavno ustanovljenega društva »Narodna svest« v Belgradu je izšel v »Sloveniji« sestavek, na katerega odgovarja g. R. Pustoslemšek v »Slov. narodu« z dne 3. maja 1938 na precej razburjen način, ne da bi se izognil žaljivim izpadom, ki naj bi jih bil raje opustil. Podpisani s člankom v »Sloveniji« nisem v nobeni zvezi, posebno pa še nisem jaz povzročitelj ali pisec članka. Da se danes oglašam, je vzrok okolnost, ker se v polemiki imenuje tajnik bivšega »Društva političnih preganjancev« in ker me je neki odbornik sedanjega novega društva in člen bivšega društva kar brez ovinkov vprašal, ali sem jaz pisec članka v »Sloveniji«. Ker sem bil jaz tajnik bivšega DPP ves čas in ker sem bil istočasno za to zadevo tudi referent pri takratni deželni vladi, oddelek za narodno brambo, je naravno, da so razmere meni gotovo najbolj znane. Zato ugotavljam:

Dejstvo je, da l. 1919. ne jaz kot društveni tajnik in tudi razni drugi odborniki nismo mogli ugotoviti vzroka odstopa in izstopa g. Pustoslemške. Odbor ni prejel nobenega pismenega in tudi nobenega ustnega obvestila o tem dejstvu. Tudi na osebno vprašanje kot tajnik nisem mogel dobiti določnega odgovora. Odkritje je prišlo šele 3. maja 1938. Kot tajnik društva sem vršil in zbiral korespondenco, vodil imenik členov; zato se je nabral precej čeden arhiv. Malo pred takrat skrivnostnim izstopom je zahteval predsednik Pustoslemšek od mene kot tajnika, da mu prinesem ta arhiv, da ga malo pregleda. Ustregel sem mu, prinesel arhiv v njegovo uredniško sobo v l. nadstropju Narodne tiskarne, kjer je g. Pustoslemšek po površnem pregledu spravil arhiv v desni gornji predal svoje uredniške mize. Od takrat tajnik tega arhiva ni videl nikdar več. In zgodilo se je, da je ostal tajnik brez arhiva, gospod predsednik pa je odstopil. Nastane vprašanje, zakaj g. predsednik po odstopu in po izstopu tajnika ni vrnil arhiva, kje in v čevah rokah se nahajajo danes ti častitljivi in tako krvavo potrebni dokumenti? S kakšno pravico je obdržal bivši predsednik in potem nečlen arhiv po odstopu še

v svojih rokah? To vprašanje je postalo sedaj ob začetku nove organizacije nad vse važno, ko se tako obupno iščejo »raztreseni udi«! Na to vprašanje g. Pustoslemšek v svojem odgovoru ni odgovoril, marveč se mu je izognil z lepo legendo iz leta 1931. Brez pomena je vprašanje, ali so taka in podobna društva sploh potrebna, ali dobi kdo kako odškodnino ali ne; povod celi aferi je dalo vprašanje in iskanje »raztresenih udov«, ki so vendar bistvena podlaga vsake take organizacije. Čemu toliko iskanja? Velik del teh podatkov je obsežen v gori omenjenem društvenem arhivu, ki se je preselil l. 1919. iz tajniških rok v uredniški predal g. Pustoslemške. Ker je vlada sama zbirala prijave in imenike reflektantov, bo novo društvo lahko našlo kakih 300 raztresenih udov v banskem arhivu iz leta 1919. do 1920. v družbi z lepo vodenim abecednim kazalom. Niti eden ne bo izgubljen; zato je strah zaradi izgube teh udov čisto odveč. Za to gre — in samo za to! Tudi ljubljanski mestni magistrat bo najbrže našel v svojem arhivu še nekaj takih udov, ker je v oddelku g. nadsvetnika dr. Letnarja tudi zbiral prijave udov. Torej le nič strahu zaradi izgube »raztresenih udov«. Prazen je strah g. Pustoslemške, da se bo kak nezaželeni ud skušal vtihotapiti v njegovo sedanjo novo organizacijo ali da bi mu jo hotel celo odvzeti. Zato naj si jo lepo kar sam obdrži in mu je ni treba nikomur izročati, saj je nihče ne mara. Zaradi tega prav gotovo niso bili izvedeni »zaplotniški napadi junaških in anonimnih zapečkarjev« v glasilu tako zvanih slovenoborcev. Vendar bi pa nekatere bivše ude prvotnega DPP le zanimalo vprašanje, kakšno usodo je doživel arhiv iz leta 1919. To in pa obupni strah zaradi izgube »raztresenih udov« je dalo povod za razmotrivanje tega nad vse sitnega vprašanja.

Maksim Zupančič, bivši tajnik DPP.

Mali zapiski

Ustavljen list

Minister za notranje stvari je prepovedal nadalnje izhajanje tednika »Branik«, ki je izhajal v Ljubljani.

»Slovenski« in nemški del« dravske banovine.

V »Delavski politiki« beremo:

Neka tvrdka iz rajha je ponudila trgovcu v Ljubljani zastopstvo za svoje izdelke. V ponudbi pa navaja, da mu lahko odda zastopstvo samo za »slovenski del« dravske banovine, ker je za »nemški del« zastopstvo že oddalo drugemu zastopniku. Vsekakor je to značilna ponudba, še bolj značilno pa je to, da baje odjemalci rajši naročajo blago pri zastopniku »nemškega dela« dravske banovine, kakor pa pri slovenskem trgovcu.

Prisvojitev

Zagrebski tednik »Svijet«, ki se je v zadnjem času prelevil iz ilustriranega tednika s slikami v bakrotisku v pohlevnejši tednik za srednje sloje, prinaša v svoji zadnji številki sestavek o slovenskem slikarju Božidarju Jakcu s tremi reproduk-

cijami njegovih slik: portreti matere, slovenskega skladatelja Hladnika in slovenskega pesnika Gradnika. Značilno za smer »Svijeta« je dejstvo, da sicer poroča, da se je Jakac rodil v Novem mestu v »Kranjski«, ne omeni pa prav nič, da je Jakac slovenski slikar. Pač pa na koncu članka pristavlja, da so Jakci Hrvatje iz Istre in da so se vedno čutili Hrvate...

Spomenica, ki ni spomenica

Ministrstvo za trgovino in industrijo namerava izdati za svojo dvajsetletnico obsežno spomenico. To bi navsezadnje ne bilo nič takega, četudi se nam zdi, da bi ljudi marsikaj drugega bolj zanimalo, če bi si tisto — mogli kupiti. Zaznambe vredno pa je, da hoče spomenica dati poseben del na razpolago trgovskim in obrtnim podjetjem, toda samo — za denar. Tiskana stran bo veljala namreč 4000 din. In pogoj za tako objavo bo dalje, da dotično podjetje tudi da oglas za spomenico, po 2200 dinarjev za stran.

Očitno pa zgubi na ta način spomenica pomen in namen, kakor ga uradna publikacija mora imeti: da namreč podaja zgolj stvarno podobo svoje panoge.

Za »Hrvatsko akademijo«

»Hrvatska straža« poroča, da se je obrnilo kulturno-zgodovinsko društvo »Hrvatski rodoljub« na Jugoslovansko akademijo v Zagrebu s prošnjo, da se naslov akademije spremeni v »Hrvatska akademija«. Predlog je podpisala dolga vrsta hrvatskih kulturnih delavcev.

Mi bi k temu pripomnili, da se nam zdi ta zahteva Hrvatov nekaj samoobsebnega. Tudi Srbi imenujejo svojo akademijo srbsko. Najbolje bi bilo, da se tudi akademija v Ljubljani čimprej imenuje tudi na zunaj tako, kakor bo po svojem delu in ustroju.

Ali ste poravnali naročnino?

Sudetsko-nemško vprašanje

V pariškem dnevniku »Figaro« piše Vladimir d'Ormesson v vprašanju sudetskih Nemcev:

Skoraj dvajset let so živele Nemčija, Češko-Slovaška in Evropa, ne da bi bilo imelo to vprašanje odločilno vlogo. Narobe, do včeraj še večina ljudi ni poznala niti imena Sudeti. Še več dolgo časa se je zdela Češko-Slovaška, ki zatrjujejo danes o njej, da je osje gnezdo za Evropo, večini narodov srečna izjema. Navzlic njeni prav pisani sestavi se je razvijala njena notranja politika mirno in razumno.

Širite naš list »Slovenijo«!

Urednik in izdajatelj: Tone Fajfar v Ljubljani.

Janez Kocmur:

K Tumovim spominom

(Nadaljevanje)

Tobačna tovarna je bila prva desetletja svojega obstoja na zelo slabem glasu. Vzrok za to ni bil morda v načinu življenja delavk, ampak drugod. V letih osemdesetih je znašal zaslužek tobačne delavke prvih šest tednov po 25 krajcarjev na dan, potem pa po sposobnosti do 4 goldinarje na teden in čez. Delo je trajalo od 7. zjutraj do 6. zvečer, z enournim odmorom opoldne. Sprejemali so dekleta od 12. leta dalje. Za najmlajše in nepismene delavke je bila v tovarni večerna šola, na kateri je poučeval Leopold Belar, vodja II. mestne deške ljudske šole na »Cojzovem grabnu«.

Plača in delovni pogoji so bili torej v tobačni tovarni za tisti čas v primeri z razmerami po drugih podjetjih še dokaj ugodni. V predilnici n. pr. je trajal delovni čas od 6. zjutraj do 7. in 8. zvečer. Plača po 35 do največ 60 krajcarjev na dan. Naravnost strašne pa so bile razmere v tovarni za žveplenke, »klincfabrika« imenovani. Če so že predilničarji bili podobni živim okostnjakom, je pogled na »žveplenkarje« bil naravnost grozen. Žveplo in fosfor sta kosila neusmiljeno že v najmlajših letih. Pekovskega delavca se je spoznalo že od daleč, izdajali so ga nenaravna bledost in noge na x. Dr. Ivan Kopřiva, dozdač bela vrana med ljubljanskimi mestnimi fiziki, je opisal razmere v pekovski obrti v obširni spomenici, ki mu je nakopala med meščani mnogo sovražnikov.

Nazor, da je ženska le za dom in za kuhinjo, so začele prve izpodkopavati tovarne. Ženska je bila za mnoga dela uporabnejša, pa tudi ubogljivejša in, kar je glavno, cenejša. Služkinjam, natakaricam, šiviljam, modistinjam in učiteljicam se je pridružila še tovarniška delavka. Pisarne, trgovina in obrt so delali do začetka tega stoletja le z moškimi. Najprej je začela zamenjavati žen-

ska moškega v trgovini, s pojavom pisalnega stroja pa tudi v pisarni in v uradu.

Predsodek zoper mezdno delavko je bil tolik, da je morala tobačna tovarna prva leta svojega obstoja iskati delavke po hišah. Starejše, še živeče delavke se tega še spominjajo. Kmalu pa so pritislila dekleta z dežele. Vstopala so pri okoliških kmetih brezplačno, največ na Viču; izgovorila so si edino dovoljenje, da smejo vsako jutro pred tovarno na delovni trg. Tu se jih je zbralo večasih do sto in čez. Ko se je pojavil ob železni ograji do uradnik, je nastal šum in splošno moledovanje. S časom je bil ta način sprejemanja odpravljen.

Tobačna tovarna je odjedla meščanskim družinam mnogo dobrih in cenjenih služkinj. Razumljivo: zaslužek služkinje je znašal pri neomejenem delovnem času — nedeljski popoldan tedaj še ni bil prost — največ 3 goldinarje na mesec. Prostor za spanje jim je bil odkazan v kakem temnem kotu, največkrat pa so imele ležišče v koritu ali tako imenovani »metergi« v kuhinji. Skope družine so kuhale za služkinje posebej.

Slišal sem zabavljati ne eno meščanko na tobačno tovarno, da jej je izvalila dolgoletno, pridno in zvesto služkinjo. Nekatera je še dostavila malo pristno skrb za usodo nesrečne dekline, ki da se bo gotovo pogubila. Največ nejevolje je pa bilo na visoke zaslužke, ki seve niso ostali brez vpliva na ženske plače drugod. Jezili so se tudi kmetje, da jim tovarna odjeda hčere in posle.

Medtem ko se je dalo nerazpoloženje meščana še razložiti, pa je bilo zanešeno med kmete umetno. Konservativnim veljakom ni bila po godu nobena novotarija, zlasti ne industrializacija, ker je ta odtegovala tovarniški življel njihovega vpliva, na sploh pa razdirala patriarhalno idiličnost. »Slovenec« se je zavzemal za tovarne v krševitih krajih, kjer bi kmetijam ne odvajale delovnih rok.

Ljubljanska okolica ni obilovala na trdnih kmetijah, ponekod so tvorili že tedaj večino sred-

nji, a še bolj mali posestniki, na pol kmetje, na pol delavci, ki jim je prihajala tobačna tovarna kar dobro. Razmeroma največ delavk so dajali Barje, Rudnik, Dobrunje in občine severno od Ljubljane, zlasti okolica Šmarne gore. Iz oddaljenih krajev so hodile domov le ob sobotah, mnogo pa se jih je naselilo za stalno v mestu in okolici. Stanovale so navadno pri kaki sodelavki, pa tudi same po dve in več skupaj. Uporaba postelje ali ležišča na skrinji je veljala goldinar na mesec.

Bogatemu kmetu je bilo kajpada izpod časti, da bi njegova hči bila tovarniška delavka. Zabavljaj pa je bolj iz ponosa, kakor iz potrebe. Če sta gledala kmet in meščan tobačno tovarno po strani zgolj iz tvarnega nagiba, je pa imela meščanka še druge razloge za to. »Navadna delavka, pa svilen bluzo in čevljeke na škrip — kam pa pridemo, ljudje božji!« Da, to je bila resnična skrb, neponarejena in brez hinavščine. Svilen bluzo in čevlji na škrip so bili v mestu izključna pravica meščank iz boljših krogov; če jih je nosila še katera druga razen gospe mesarice ali milostive gospe kontrolorke, je to veljalo za prevzetnost, ki je morala biti kaznovana vsaj z jezikom. Na plečih preproste delavke se je spremenilo živopisano blago v kamen spotike, v nečimrno gizdavost, v strašno pohujšanje. »Čemu se neki lišpa, flenča? Tuje dedce lovi seveda. O, že poznamo take tice!...« Skromna obleka delavke, po šumarski šivilji večkrat skažena do smešnosti, se kajpada ne po kakovosti ne po izdelavi ni dala primerjati z ono gospe bivše kuharice ali njene gospodične hčerke, vendar je dala nešteto krat hvaležnega gradiva grmečim propovedim zoper grešno potratnost, ki draži požljivost in tira v pogubo. Nравstvenosti je bilo že v stari Ljubljani toliko, da bi jo lahko izvažali kakor kisl zelje; žal pa je bila pokvarljiva enako evičku, da so se morali sami daviti z njo za priboljšek.

(Nadaljevanje prihodnjič)